

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 07

Het gevecht met het water

Waterafvoer via de Oude Rijn

De stad Woerden ligt in het uitgestrekte gebied van het Groene Hart, te midden van talloze polders. Na de ontginning van het veengebied wordt het nieuwe land in gebruik genomen en begint de strijd tegen het overtollige water. In polderbesturen en waterschappen werkt men samen om het gebied droog te houden en het veenwater en regenwater via de Oude Rijn af te voeren. Rond 1160 wordt de monding van de Oude Rijn bij Katwijk ondiep door de toenemende verlanding. Het water in de Oude Rijn kan bij Leiden niet meer gemakkelijk naar zee stromen en Holland krijgt met grote wateroverlast te kampen.

Dammen en kanalen

De graaf van Holland laat in 1165 op de toenmalige grens van Holland en Utrecht in de Rijn een dam bouwen, de Suadenburgerdam (nu "Zwammerdam"). Daarmee wordt het probleem van wateroverlast verschoven naar het gebied rond Utrecht en Woerden. Het is keizer Frederik Barbarossa die op verzoek van de Bisschop van Utrecht ingrijpt en bevel geeft om de dam weer af te breken. Door het graven van afwateringskanalen naar het noorden, via de Leidse meren en het Spaarne kan het probleem toch worden opgelost. Later worden bij Spaarndam sluizen aangelegd, die het water in de Zuiderzee lozen.

Dijk

De polders komen door inklinking steeds lager te liggen en in de 13^e eeuw is er daarom vaak sprake van overstroming door rivieren van het pas ontgonnen land. Om het water tegen te houden gaat men dijken aanleggen. Aan het eind van de 13e eeuw is de Hoge Rijndijk, misschien wel aangelegd op de oude Limesweg, al aanwezig.

Waterschap

Voor het waterbeheer in het gebied van de Oude Rijn worden in die tijd aparte besturen ingesteld. Eén van die besturen is het Groot-Waterschap van Woerden, waarvan nog een akte bestaat uit 1322. Deze akte stelt dat het waterschap toezicht houdt op de waterhuishouding tussen de Meerndijk aan de oostkant en Zwammerdam in het

westen, voor zover gelegen ten noorden van de Rijn. Onder het Groot-Waterschap vallen een veertigtal kleine polders met eigen besturen (heemraden en poldermeesters). Zij zorgen ervoor dat hun, door kades en dijkjes, afgesloten gebied droog blijft en dat het overtollig water via vlieten (sloten) wordt afgevoerd.

Verschillende afvoersystemen

De polders aan de noordzijde van de Oude Rijn, zoals Kamerik, 's-Gravesloot, Rietveld, Zegveld, Gerverscop en Breudijk voeren hun overtollig water via de Rijn of de Grecht af richting Leiden, en vandaar naar de sluizen in Spaarndam. De verhoging van de Rijndijk in 1330 maakt het voor de polders ten zuiden ervan moeilijker om op de Rijn af te wateren. Eind 13^e eeuw raakt de Hollandse IJssel bij Vreeswijk door een dam bij de Lek afgesloten. Polders ten zuiden van de Oude Rijn kiezen er daarom voor om via de Kromwijkerwetering, de Linschoten en de sluis in Oudewater af te wateren op Hollandse IJssel. Die heeft veel lagere waterstanden dan de Oude Rijn en dus is de afvoer van water gemakkelijker. Tussen 1360 en 1370 worden de Enkele en Dubbele Wiericke gegraven tussen de Oude Rijn en de Hollandse IJssel om ook overtollig Rijnwater sneller af te voeren. Evenzo wordt, om een vergelijkbare reden, tussen 1360 en 1365 de Greft gegraven die een soortgelijke functie heeft voor de Zegveldse polders en de polder Kamerijk Mijzijde.

Afgrendelen

Om te voorkomen dat de polders buiten het Groot-Waterschap ook gaan profiteren van deze betere afwateringen, wordt in 1367 de Rijn bij Bodegraven afgesloten met behulp van een sluis en in 1399 bij Harmelen door de Haanwijkerdam, later vervangen door een sluis. Pas in het begin van de 16^e eeuw gaan enkele polders aan de zuidzijde van de Rijn opnieuw op de Oude Rijn afwateren.

Bemaling

Vanaf de 15^e eeuw is het land zo sterk ingeklonken dat natuurlijke afwatering vanuit de polder niet meer mogelijk is. Het land ligt lager dan de Oude Rijn. De poldermolen doet zijn intrede. Hiermee kan men met behulp van windkracht het water uit de afwateringssloten via een scheprad omhoog brengen. De eerste wordt in 1408 gebouwd bij Alkmaar en vanaf de tweede helft van de 15^e eeuw verschijnen de eerste poldermolens in het Groene Hart. De oudste poldermolen is waarschijnlijk een rosmolen (aangedreven door een paard) in Kamerik Mijzijde (1399); in 1491 is er in elk geval sprake van een windmolen in Zegveld. De windbemaling blijft tot in het derde kwart van de 19^e eeuw rond Woerden in stand; vanaf 1871 worden de eerste stoomgemalen gebouwd. Tegenwoordig worden de polders drooggehouden door grote elektrische gemalen.

Stichtse Rijnlanden

Ook het bestuur van het waterschap verandert drastisch. In 1975 worden de kleinere polders en waterschappen opgeheven en in het Groot-Waterschap van Woerden opgenomen. In 1995 volgt de opheffing van het Groot-Waterschap en gaat deze

organisatie op in een nog groter waterschap: het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden.

Meer weten?

Algemeen:

- Beekman, A.A. *Nederland als polderland* (Zutphen, s.a.)
- Borger, Guus, Adriaan Haartsen en Paul Vesters *Het Groene Hart: een Hollands cultuurlandschap* (Utrecht, 1997)
- Groen, Koos, en Toon Schmeink *Waterschappen in Nederland: werken met water, een onberekenbare vriend* (Baarn, 1981)

Woerden en omgeving:

- Doorn, C.J. van *Het Oude Miland en zijn waterstaatkundige ontwikkeling* (Utrecht, 1940)
- Es, Jan van *Grenswater: geschiedenis van het Groot-Waterschap van Woerden 1226-1995* (Utrecht, 2009)
- Es, Jan van "De dagelijkse zorg om droge voeten" in Alkemade, Rob, en Jan van Es *Bouwen op het verleden: 1000 jaar Zegveld*, pp. 77-97
- Es, J.T. van "Waterstaatsgeschiedenis" in Alkemade, W.R.C. et al. *Terugblik op Kamerik: leven tussen Kruijin en Oudendam 1857-1988* (Woerden, 1992), pp. 22-33
- Fockema Andreae, S.J. *De uitwatering van Woerden op Rijnland en de geschiedenis der daarop gemaakte bepalingen* (Leiden, 1930)
- Haartsen, Adriaan *Het Land van Woerden* (Woerden, 2003)
- Rooijen, Frank van "De Gerverscopper molen" in *Heemtijsdinghen*, jg 24 (1988), nr 2
- Rooijen, J.F. van "De Haanwijkersluis te Harmelen" in *Heemtijsdinghen*, jg 34 (1998), nr 3
- Rooijen, J.F. van "Tot nutscap des gemeenlants van den Houdijk': de bestuursinrichting en windbemaling van het waterschap Groot-Houtdijk" in *Heemtijsdinghen*, jg 29 (1993), nr 3
- Stoop, E. "Molens in het Stichts-Hollandse grensgebied" in *Heemtijsdinghen*, jg. 27 (1991), nr 3
- Stoop, E. "De Rietveldse molen" in *Heemtijsdinghen*, jg 28 (1992), nr 4
- Storm van Leeuwen, J.A. "De afwatering van de Bijleveldse landen in de late middeleeuwen" in *Heemtijsdinghen*, jg 31 (1995), nrs 2 en 3

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".